

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ЗАГАЛЬНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ”
(для бакалаврів)**

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2013

Підготовлено кандидатом соціологічних наук, доцентом кафедри соціології
А. О. Петренко-Лисак

Затверджено на засіданні кафедри соціології та соціальної психології (протокол № 10 від 12.12.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Петренко-Лисак А.О. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів з дисципліни “Загальна соціологічна теорія” (для бакалаврів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2013. — 42 с.

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Загальна соціологічна теорія”, теми контрольних робіт, вказівки до самостійного вивчення програмного матеріалу та виконання контрольної роботи, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2013
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2013

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна “Загальна соціологічна теорія” вивчається студентами у процесі професійної підготовки за фахом “Соціологія”. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з даної дисципліни містять допоміжний матеріал для підготовки до семінарських занять та самостійного вивчення предмета. Представлено тематику контрольних робіт і рекомендації до їх виконання, а також питання для обговорення на практично-семінарських заняттях з відповідних тем.

Зважаючи на мету курсу “Загальна соціологічна теорія” як набуття студентами знань щодо сутності та змісту основних соціологічних теорій та поняттєво-концептуальної основи даної науки, подано поняттєво-термінологічні визначення.

Метою даної дисципліни є розгляд значення загальносоціологічної теорії у структурі соціологічного знання, її взаємозв'язок з історією соціології, спеціальними соціологічними теоріями та емпіричною соціологією; окреслити особливості, характерні для сучасного етапу розвитку теоретичної соціології: відсутність єдиної парадигми, або поліпарадигмальність, що виявляється в плюралізмі різних концепцій і підходів; інтеграція соціальної теорії з природознавством, що якісно розширює прогностичні та соціоінженерні можливості соціології; розвиток процесу деідеологізації, що означає не прагнення до нейтральності, а скоріше стимулює пошук ціннісних основ участі соціологічної науки у прогресивного розвитку суспільства; розвиток багатоаспектних, міждисциплінарних зв'язків у рамках системи соціальних наук; принцип егалітарності у розвитку соціологічної теорії. Всі ці знання мають бути отримані під час лекційних занять та активної самостійної роботи студентів з вивчення теоретичного матеріалу.

У процесі вивчення курсу студенти повинні засвоїти основні принципи та методи наукового аналізу суспільства, зміст теорій, що представляють основні парадигми сучасної соціології. Студенти мають бути носіями знань про їх місце та роль у розвитку системи соціологічного знання. Завданням є навчити студентів основам спеціальних соціологічних теорій як відповідної підсистеми соціологічного знання, одну з основних структурних ланок соціологічної науки.

Ця дисципліна сприятиме накопиченню у студентів відповідних базових знань, розширення їх кругозору та впевненого використан-

ня набутих знань у подальшому навчанні та в майбутній професійній діяльності.

Студенти, які успішно прослухали, працювали на семінарських заняттях курсу “Загальна соціологічна теорія”, опрацьовували самостійно соціологічну літературу:

- 1) знатимуть історію виникнення та розвитку соціологічних теорій;
- 2) володітимуть базовою термінологією;
- 3) орієнтуватимуться в різноманітті сучасних соціологічних теорій;
- 4) знатимуть класифікацію соціологічних теорій і надаватимуть їм характеристики.

Таким чином, опрацювавши курс “Загальна соціологічна теорія” студенти повинні мати уявлення про:

- предмет, завдання, теоретичні та методологічні засади соціологічних теорій;
- сучасні та історичні погляди на розвиток соціологічних теорій;
- теоретико-методичні засади соціологічних теорій.

Студенти вмітимуть:

- застосовувати наукові методи до розгляду соціальних процесів та механізмів, що визначають соціологічні теорії;
- розмежовувати окремі напрями вивчення суспільних явищ та процесів, що диференціюють соціологічне знання.

Отже, завдання вивчення курсу “Загальна соціологічна теорія” полягають в тому, щоб дати студентам загальне уявлення про предмет, об’єкт соціологічних теорій, про існуючу систему теоретичних знань в межах соціології. Важливою складовою є засвоєння студентами основних категорій соціологічної теорії, теоретичних основ соціологічних теорій, що сприятиме глибшому розумінню ними соціальної дійсності.

Завершується навчальний курс складанням екзамену.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ЗАГАЛЬНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ”

№ пор.	Назва змістового модуля та теми	Кількість годин самостійної роботи
Змістовий модуль I.	Соціологічне пізнання суспільства	
Тема 1.	Методологічні основи наукового пізнання суспільства	10
Тема 2.	Загальна соціологічна теорія в системі соціологічного знання	10
Тема 3.	Методологічні стратегії як парадигми теоретичної соціології: принципи класифікації	10
Тема 4.	Інституціональні та організаційно-комунікативні основи розвитку соціологічної теорії	10
Змістовий модуль II.	Парадигмальні системи сучасної соціологічної теорії	
Тема 5.	Системні парадигми соціології	10
Тема 6.	Діалектико-конфліктологічні парадигми соціології	10
Тема 7.	Психологічні та інтерпретативні парадигми соціології	10
Тема 8.	Історичні парадигми соціології	10
Тема 9.	Інтегральні парадигми соціології	10
Тема 10.	Альтернативні парадигми сучасної соціології	10
	Підготовка до іспиту	2
	Разом годин	102

ЗМІСТ
дисципліни
“ЗАГАЛЬНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ”

Змістовий модуль I. Соціологічне пізнання суспільства

Тема 1. Методологічні основи наукового пізнання суспільства

До поняттєво-термінологічного словника:

ТЕОРІЯ (грецьк. *theoria* — спостереження, розглядання, дослідження) — система узагальненого достовірного знання про той чи інший “фрагмент” дійсності, що описує, пояснює і пророкує функціонування визначеної сукупності складових його об’єктів.

Даний термін має різні значення, що дозволяють відрізнити її від практики чи протиставити гіпотезі (як неперевіреному, можливому знанню). Теорія відмінна від практики, тому що є духовним уявним “зліпком”, відображенням і відтворенням реальної дійсності. Разом з тим вона нерозривно зв’язана з практикою, адже ставить перед пізнанням назріваючі завдання і вимагає їхнього вирішення. Тому практика та її результати в узагальненому вигляді входять як органічний елемент до теорії.

Кожна теорія має складну структуру. Суспільствознавчі теорії зумовлені історичними умовами, в яких вони виникають, історично наданим рівнем виробництва, техніки, експерименту, науки. Велике значення для виникнення і розвитку теорій, особливо суспільних, мають соціальні умови, що панують у той чи інший період порядки, що сприяють чи, навпаки, гальмують створення наукових теорій.

Критерієм істинності теорії є практика.

ТЕОРЕТИЧНЕ та ЕМПІРИЧНЕ в соціології — два якісно відмінні рівні понятійного відображення дійсності. Розуміння соціологом відношення між емпіричною, активно відображуваною свідомістю і соціальною реальністю та її теоретичним узагальненням є основою істинності пізнання.

Теоретичне — це те, що визначає постановку проблеми соціологічного дослідження, осмислення мети, основний підхід до об’єкта. Теорія ж і завершує соціологічне дослідження, встановлює в процесі аналізу емпіричних даних певні закономірності. Теорія виконує ос-

новні методологічні функції: орієнтовну (застосовується при виборі фактів, формулюванні гіпотез); прогнозуючу (дає можливість отримати логічний висновок); класифікуючу (класифікує і систематизує факти).

Емпіричне — це перший, початковий щабель пізнання. На рівні емпіричного пізнання відбувається відбір та опис фактів, здійснюється таке їх узагальнення, за якого факти постають у вигляді системи певних залежностей.

ПАРАДИГМА (грецьк. *paradigma* — приклад, зразок) — сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, що втілюється в науковій практиці на даному етапі. Парадигма є підставою вибору проблем, а також моделлю, зразком для вирішення дослідницьких задач.

Поняття “парадигма” введено американським ученим-наукознавцем Т. Куном. Відповідно до Т. Куна (“Структура наукових революцій”, 1962), парадигма дозволяє вирішити виникаючі в дослідницькій роботі ускладнення, фіксувати зміни в структурі знання, що відбуваються в результаті наукової революції і пов’язані з асиміляцією нових емпіричних даних.

СОЦІОЛОГІЯ СОЦІОЛОГІЇ — течія, що виникла у соціологічній аналітиці США на поч. 70-х рр. XX ст. Пов’язана з суперечками навколо “кризи” в соціології, з поширенням ліворадикалістських ідей та критики консервативної упередженості, ідеологічної заангажованості, неадекватності соціологічних концепцій реальним процесам суспільного життя, які домінували в академічній науці, з необхідністю переосмислення теоретико-методологічних підвалин соціологічних знань, що виявили свою обмеженість чи неспроможність при розгляді явищ суспільних змін та суперечностей. Соціологія соціології жилася прагненням критично мислячих дослідників проаналізувати стан соціологічної дисципліни “зсередини”, перевірити науковість її “базових тверджень”, для того щоб позбутися ідеологічних перекосів, сциєнтистських ілюзій та професійних міфів.

Питання для роздумів та обговорення:

- В чому полягає взаємонеобхідність соціологічної теорії та практики?
- Якою є специфіка соціологічного вивчення соціології?

- Яким є зв'язок парадигми, теорії та концепції як наукових понять?

Література [1; 7–9; 12; 15-17; 19; 21–24; 33; 52; 57; 65; 73]

Тема 2. Загальна соціологічна теорія в системі соціологічного знання

До конспекту:

Загальносоціологічний рівень соціологічного знання, або рівень загальносоціологічних теорій прагне дослідження проблеми соціально-філософського осмислення найзагальніших питань розвитку і функціонування суспільства загалом та місця в ньому людини, а також гносеологічних проблем соціології, питань побудови соціальних структур та моделей соціальних спільнот і процесів, здійснюється розробка методів вивчення соціальних процесів і явищ тощо.

Теоретичну соціологію становлять різноманітні концепції, що розглядають усю сферу соціального життя суспільства як соціальну систему, соціальні спільноти, соціальні відносини, процеси, інститути), що дають їм свої інтерпретації.

Соціологічна теорія охоплює на високому рівні абстрагування, причинні зв'язки з розвитком соціальних явищ, описує соціальні взаємозв'язки в загальному вигляді. Її специфічними компонентами є такі:

1) система загальних і специфічних законів, що виражають і закріплюють типові, відносно постійні зв'язки в суспільстві в соціальних інститутах і внутрішніх системах, у структурі соціальних відносин;

2) система постулатів, аксіом та інших тверджень стосовно соціального життя суспільства, поведінки людей, способів їх взаємодії;

3) логіка висновків та доказів, що використовується для обґрунтування соціальних прогнозів, тенденцій та закономірностей розвитку соціального життя суспільства, його соціальних інститутів і структурних ланок;

4) загальносоціальний і власне соціологічний понятійно-категоріальний апарат;

5) система обґрунтувань і диференційованого підходу до аналізу об'єкта і предмета досліджень (як у фундаментальних, так і в прикладних дослідженнях);

6) система пізнавальних методів, технологій і процедур, що забезпечують повноту описання, пояснень і передбачень соціальних явищ, процесів та відносин на тому чи іншому рівні соціальної організації суспільства;

7) емпірична база з великою кількістю зафіксованих соціальних фактів, що потребують генералізації та теоретичної інтерпретації.

У загальносоціологічній теорії інтегруються результати соціального досвіду та емпіричних досліджень і цим самим заново висвітлюються або додатково характеризуються ті чи інші соціальні об'єкти, вивіряється надійність соціальних прогнозів шляхом накладення теоретичних моделей на моделі конкретних соціальних процесів, одержаних емпіричним шляхом, і навпаки.

На загальнотеоретичному рівні здійснюється зв'язок соціології з іншими науками та галузями наукового знання: філософією, історією, політологією, культурологією, економікою, психологією, антропологією, педагогікою тощо. Концепції, що розробляються на цьому рівні, відзначаються високим ступенем абстракції. При цьому в коло їх вивчення не потрапляють такі конкретні соціальні одиниці, як соціальна група або соціальний процес.

Конкретно-соціологічні (емпіричні) дослідження відіграють значну роль у розвитку системи соціологічного знання. Адже вдосконалюється техніка соціологічних досліджень, розширюються можливості практичного застосування соціології.

Конкретно-соціологічні (емпіричні) дослідження являють собою встановлення і узагальнення соціальних фактів за допомогою прямої або опосередкованої реєстрації здійснених подій, характерних для соціальних явищ, об'єктів і процесів, що вивчаються. Предметом аналізу тут виступають події, вчинки, характеристики поведінки людей, соціальних груп, тобто відображення соціальної реальності у свідомості людей.

Конкретно-соціологічне (емпіричне) дослідження є не просто збиранням та добиранням якихось соціальних фактів, що підтверджують (або спростовують) ті чи інші теоретичні побудови й гіпотези. Це спеціальні наукові процедури, які, використовуючи соціологічні методи збирання інформації, дають можливість здійснювати наукову реєстрацію та узагальнення соціальних фактів, які в результаті й становитимуть базу подальших теоретичних досліджень, обґрунтованих

рекомедацій і прогнозів, правильність яких перевіряється практикою.

За підсумками опрацювання та аналітичного узагальнення формуються первинні висновки щодо конкретних явищ соціального життя. Саме в таких конкретних і точних знаннях про окремі соціальні факти, явища і процеси має потребу теоретична соціологія для надання теоретичним узагальненням та концепціям справді наукового характеру — достовірних і точних знань.

Загальносоціологічні теорії та конкретно-соціологічні (емпіричні) дослідження є нерозривно пов'язані між собою. Без забезпечення такого зв'язку теоретизування, не підкріплене знанням конкретних фактів реальної соціальної дійсності, стає беззмстовним і нежиттєздатним. Водночас емпіричні дослідження, які не спираються на загальнотеоретичні висновки, не пояснюють природу більшості соціальних явищ і процесів.

Питання для роздумів та обговорення:

- Яке знання здобувається на рівні загальнотеоретичної соціології в структурі соціологічного знання?
- Яким є зв'язок історії соціології та загальної соціологічної теорії?
- Як пов'язані галузеві та спеціальні соціологічні теорії із загальною соціологічною теорією?

Література [1; 2; 7—10; 12; 15—17; 19; 21—24; 30; 33; 44; 52; 53; 57; 65; 73]

Тема 3. Методологічні стратегії як парадигми теоретичної соціології: принципи класифікації

До поняттєво-термінологічного словника:

Класифікаційні основи вивчення й аналізу теоретичних підходів та теоретичних шкіл соціології:

І. “Макрорівень (суспільство) — мезорівень (соціальна група — соціальна організація — соціальний інститут) — мікрорівень (людина — індивід - особистість)”

суспільство — якісно відмінне від природи надскладне, багатовимірне, внутрішньорозгалужене і водночас органічно цілісне утво-

рення, що постає як сукупність історично сформованих способів і форм взаємодії і об'єднання (діяльності, відносин, поведінки, спілкування, регуляції, пізнання тощо) індивідів та їх груп, в яких знаходять своє виявлення всебічна та багаторівнева взаємозалежність людей.

соціальна група – сукупність індивідів, обмежена неформальним або формальним членством, коли її члени або взаємодіють на основі певних рольових очікувань один відносно одного, або на підставі формальних ознак (статі, віку, професії тощо) формально є єдиним цілим;

соціальна організація – об'єднання людей, які спільно реалізують певну мету, програму або завдання і діють на основі єдиних правил і процедур поведінки;

соціальний інститут – (від лат.: усталення, установка) стійка форма організації сукупних відносин людей, які складаються шляхом стихійної еволюції або доцільних спрямованих дій;

людина – вказує лише на якісну відмінність людей від тварин і нічого не говорить про соціально зумовлені відмінності між самими людьми;

індивід – визначає людину як одного представника будь-якого цілого (біологічного роду чи соціальної спільноти, групи тощо), наприклад, учитель, робітник, менеджер. Специфічні особливості реального життя та діяльності конкретної людини до змісту цього поняття не входять;

особистість – означає конкретного індивіда як суб'єкта діяльності в єдності його індивідуальних властивостей (одичне) та соціальних ролей (загальне), що виконуються ним у суспільстві. Розуміється як соціальна властивість індивіда, як сукупність інтегрованих у ньому соціально важливих властивостей, якостей і рис, що виникли в процесі прямої та непрямої (опосередкованої) взаємодії цієї особи з іншими людьми і роблять її, в свою чергу, суб'єктом праці, пізнання та спілкування.

II. “Стабілізація (рівновага) – зміни”

стабілізація – (лат. *stabilis* – стійкий) укріплення, приведення до стійкого стану;

зміни – перетворення, що відбуваються з плином часу в організації, структурі, зрачках мислення, поведінці тощо.

III. “Системність — взаємодія — дія”

системність — розгляд частин у невід’ємній, нерозривній єдності з цілим;

взаємодія — система взаємообумовлених дій, пов’язаних циклічною причинною залежністю, за якої дії одного суб’єкта є причиною і наслідком дій інших суб’єктів;

дія — система вчинків, засобів і методів, за допомогою яких особа намагається змінити об’єкти, простір оточуючої реальності або поведінку, установки чи думки інших осіб.

IV. “Об’єктивність — практичність — суб’єктивність”

об’єктивність — належність до об’єкту або те, що ним визначається, вказує на те, що предмети, засоби або відносини існують поза та незалежно від суб’єкта;

практичність — діяльність людей, яка забезпечує існування та розвиток суспільства та є основою і критерієм істинності теорії;

суб’єктивність — детермінованість знання від специфіки його носія.

V. “Класичний період — модерн — постмодерн”

класичний період — період активного розвитку та становлення наукового знання;

модерн — вся сукупність умов життя, створених в період економічної, політичної, філософської, наукової, релігійної та культурної еволюції, що розпочалася в Європі з епохи Нового часу;

постмодерн — епоха постсучасності. Протиставляється модерну — епосі сучасності. Використовується як найширше поняття для описання якісно нового етапу суспільного розвитку, що йде за модерном, який вичерпав свій потенціал.

Питання для роздумів та обговорення:

- Що таке теоретична школа в соціології?
- Чим відрізняються стратегії наукового пошуку на мікро- та макrorівнях соціологічного теоретизування?
- Як визначаються основні парадигмальні системи в соціології?

Література [1; 7–9; 12; 15–17; 19; 21–24; 33; 52; 53; 57; 65–67; 69; 73]

Тема 4. Інституціональні та організаційно-комунікативні основи розвитку соціологічної теорії

До поняттєво-термінологічного словника та конспекту:

МІЖНАРОДНА СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ (далі — МСА) — (Internacional Sociological Association — ISA) — об'єднання національних соціологічних асоціацій, дослідницьких інститутів, центрів, відділень і факультетів, а також фізичних осіб, що займаються соціологічними дослідженнями. Заснована в 1949 р. за сприяння ЮНЕСКО.

Офіційні мови МСА — англійська, французька та іспанська.

Відповідно до Статуту, цілями МСА є: сприяння розвитку соціології у світі, використання соціології у вирішенні глобальних і регіональних проблем, розширення особистих контактів між соціологами різних країн, посилення міжнародного обміну інформацією в галузі соціології, підтримка проведення міжнародних соціологічних проектів.

Свою діяльність МСА здійснює в таких напрямках, як підготовка і проведення Всесвітніх соціологічних конгресів; організація роботи дослідницьких комітетів, що поєднують і координують зусилля вчених у розробці визначених напрямів у соціології; соціологічні видання.

У МСА, в якості її членів, входять: національні соціологічні асоціації, а також прирівняні до них організації; міжнародні і національні організації, що займаються дослідженням приватних соціологічних проблем; окремі соціологічні інститути і факультети університетів; інститути й інші установи, що працюють у суміжних із соціологією галузях знання (соціальної психології, демографії й ін.); фізичні особи (персональне членство).

Вищим органом МСА є Рада. В її склад входять по одному представнику від національних асоціацій, що вступили в МСА. Рада збирається один раз у 4 роки (у надзвичайних ситуаціях — частіше). Робочим органом Ради є Виконавчий комітет, що керує роботою МСА в період між конгресами. До складу Виконавчого комітету входять Президент, три віце-президенти, виконавчий секретар, до семи основних членів і чотирьох асоційованих членів від дослідницьких комітетів, а також екс-президент МСА. Виконавчий комітет поділяється на чотири підкомісії: програмну, з прийому нових членів і фінансів, з публікацій, з координації і досліджень.

У складі МСА нараховується 50 дослідницьких комітетів. Це такі комітети, як 1) збройні сили і суспільство; 2) економіка і суспільство; 3) дослідження співтовариств; 4) соціологія утворення; 5) етнічні, расові відносини і відносини меншостей; 6) соціологія родини; 7) футурологія; 8) історія соціології; 9) соціальна практика і трансформація; 10) участь в управлінні і самоврядуванні; 11) соціологія старіння; 12) соціологія права; 13) соціологія дозвілля; 14) соціологія засобів масової комунікації; 15) соціологія медицини; 16) соціологічна теорія; 17) соціологія організації; 18) соціологія політики; 19) соціологія бідності, соціального добробуту і соціальної політики; 20) компаративна соціологія; 21) соціологія регіонального і міського розвитку; 22) соціологія релігії; 23) соціологія науки; 24) середовище, мешкання і суспільство; 25) соціолінгвістика; 26) соціотехніка – соціологічна практика; 27) соціологія спорту; 28) соціальна стратифікація; 29) поводження, що відхиляється, і соціальний контроль; 30) соціологія праці; 31) соціологія міграції; 32) гендерна соціологія; 33) логіка і методологія соціології; 34) соціологія молоді; 35) комітет концептуального і термінологічного аналізу; 36) теорія і дослідження відчуження; 37) соціологія мистецтв; 38) біографія і суспільство; 39) соціологія нещастя і катастроф; 40) соціологія села; 41) соціологія народонаселення; 42) соціальна психологія; 43) житлове будівництво і навколишнє середовище; 44) робочий рух; 45) раціональний вибір; 46) клінічна соціологія; 47) соціальні класи і соціальні рухи; 48) соціальні рухи, колективні дії і соціальні зміни; 49) ментальне здоров'я і хвороба; 50) міжнародний туризм. Крім Дослідницьких комітетів у МСА функціонують робочі групи, тематичні групи і групи ad hoc.

МСА має свої періодичні видання: *International Sociology Journal of the International Sociological Association*; *SAGE Publications*; *Current Sociology ISA*.

РАДЯНСЬКА СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ (далі – РСА) – добровільна суспільна наукова організація, створена в 1958 р. при Президії АН СРСР.

Відповідно до Статуту головною її метою була “активна діяльність в інтересах соціального прогресу і демократизації радянського суспільства на основі підвищення професійного рівня і практичної дієвості теоретичних і прикладних соціологічних досліджень”.

РСА поєднувала соціологів науково-дослідних інститутів Академії наук і галузевих НДІ, що мають соціологічні лабораторії, заводських

соціологів, викладачів і науковців вищих навчальних закладів, студентів та інших осіб, які цікавляться проблемами соціології. До складу індивідуальних членів регіональних відділень РСА та їхніх керівних органів найчастіше входили співробітники партійного апарату (КПРС), що займаються ідеологічною роботою, деякі журналісти.

РСА була покликана сприяти розвитку соціології в СРСР, підвищенню теоретичного рівня досліджень, їхньої методологічної обґрунтованості і методичної надійності. Багато уваги приділялося розробці пріоритетних напрямів соціологічних досліджень у країні; використанню результатів соціологічних досліджень у практиці керування. До завдань РСА відносилися також розвиток наукових зв'язків і наукового співробітництва як між радянськими соціологами, так і закордонними вченими; надання допомоги службам соціального розвитку на підприємствах і організаціях. РСА сприяла розвитку системи соціологічного утворення в країні, організації різних форм підвищення кваліфікації соціологів тощо.

РСА здійснювала координацію діяльності членів, які входили у неї і публікацію їхніх наукових праць; організації і проведення конференцій, нарад, симпозіумів, соціологічних читань, семінарів, шкіл молодих учених і заводських соціологів; організації міжнародних зустрічей. Проводилася робота з узагальнення і поширення досвіду кращих служб соціального розвитку, організації консультацій і стажувань соціологів у соціологічних центрах країни.

РСА входила в Міжнародну соціологічну асоціацію, брала участь у роботі Всесвітніх соціологічних конгресів, проведенні МСА, діяльності її дослідницьких комітетів.

Складалася РСА з колективних, індивідуальних і почесних членів. Колективними членами РСА були НДІ, ВНЗ, промислові підприємства й об'єднання, організації й установи, лабораторії, кафедри, бюро, що займаються соціологічними дослідженнями.

При РСА функціонували дослідницькі комітети, що координують і поєднують діяльність вчених у розробці окремих напрямів у соціології. У РСА були представлені такі комітети, як методика і техніка соціологічних досліджень, соціологія праці, соціологія родини, соціологія культури, соціологія поведінки, що відхиляється, соціологія молоді та ін. Вони створювалися відповідно до переліку дослідницьких комітетів МСА і при наявності в регіоні достатньої кількості соціологів, що працюють у визначеному напрямі досліджень.

Вищим органом РСА спочатку була всесоюзна конференція, пізніше — з'їзд, скликувані з періодичністю раз у чотири роки. Відбув-

ся тільки один з'їзд соціологів СРСР (1991). З'їзд обрав Правління асоціації і Ревізійну комісію, а Правління, у свою чергу, Президію, у т.ч. президента і віце-президентів. Президія здійснювала керівництво роботою асоціації в перервах між засіданнями пленумів Правління. Практичну діяльність з виконання прийнятих рішень проводив секретаріат Правління РСА АН СРСР, що складає вчених секретарів республіканських і регіональних відділень асоціації.

З розпадом СРСР асоціація припинила своє існування як всесоюзна громадська організація соціологів, а республіканські відділення були перетворені в національні соціологічні суспільства.

СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ (САУ) – всеукраїнська громадська організація, що об'єднує вітчизняних і закордонних учених, колективи і організації, що працюють у сфері соціології. Раніше, у 1968-1990 роках, асоціація функціонувала як українське відділення РСА. У теперішньому статусі конституювана на установчому з'їзді в 1990 р. З 1993 р. входить як колективний член у МСА.

Метою Асоціації є сприяння розвитку соціології в Україні, методологічному і методичному забезпеченню соціологічних розробок, захист законних інтересів соціологів України – членів Асоціації, підвищенню ними фахового рівня і кваліфікації. Форми роботи: організація і проведення наукових конференцій, семінарів, круглих столів, публікація теоретичних робіт, експертиза соціологічних проєктів, навчальних програм посібників, обмін соціологічною інформацією, координація роботи територіальних відділень.

Асоціація має відділення в більшості областей України. Відділення мають державну реєстрацію і є основою САУ. Вагомими проєктами САУ є: організація і проведення міжнародних та республіканських наукових конференцій і видання їхніх матеріалів.

Питання для роздумів та обговорення:

- Кого та що вважають суб'єктами процесу розвитку соціологічної теорії?
- В чому полягає специфіка наукових комунікацій в соціологічній царині?
- Чим представлені різноманітні соціологічні асоціації та організації?

Література [1; 7–9; 12; 15–19; 21–24; 33; 52; 57; 65; 73]

Змістовий модуль II. Парадигмальні системи сучасної соціологічної теорії

Тема 5. Системні парадигми соціології

До поняттєво-термінологічного словника:

СИСТЕМА — (грец. *systema* — складене з частин, з'єднане) сукупність елементів, що знаходяться у відношенні та зв'язку між собою й утворюють певну цілісність, єдність.

До конспекту:

ФУНКЦІОНАЛІЗМ — теоретико-методологічний підхід (парадигма) у соціальних науках, якому відповідає функціоналістська модель пояснення, що керується розумінням функції, якою володіє будь-який суспільний інститут у рамках сукупного організму і яку вона виконує з метою його збереження.

Представники функціоналізму вбачали критерій об'єктивної необхідності у функції речей, відносин і уявлень, у результаті чого сама функція поставала в них сутністю поняття причинності. Функціональні пояснення в соціології можуть розглядатися як один з типів телеологічних пояснень, у яких деякі дії чи події стають зрозумілі за допомогою співвіднесення з їх наслідками, очікуваними в майбутньому.

У сучасній соціології під функціоналізмом зазвичай (але не обов'язково) розуміють структурний функціоналізм, що вивчає функціональні можливості соціальних структур, і — навпаки — структурну реалізацію визначених функцій соціальної системи.

Корені функціоналізму можна знайти в поглядах “батьків-засновників” соціології — О. Конта (органіцизм у трактуванні суспільства), Г. Спенсера (розрізнення структури і функції; закон прогресуючої диференціації; вибіркоче виживання як механізм добору), Е. Дюркгейма (проблема соціетальної інтеграції). Крім класичного, виділяють інші типи функціоналізму (М. Абрамсон): (1) — індивідуалістський функціоналізм, характерний для традиційної культурної антропології й орієнтований на аналіз того, як соціальні інститути і культури задовольняють потреби індивідуального діяча (Б. Маліновський); (2) — міжособистісний (точніше — внутрішньогрупо-

вий) функціоналізм також характерний для ранньої культурної антропології (А. Редкліфф-Браун), який прагнув продемонструвати функціональність тих звичаїв і установок, які могли сприйматися як примітивні чи пережиткові з деякої “євроцентристської” точки зору (акцент тут робився на функціональність культурних ресурсів, систем споріднення тощо для виживання й інтеграції групи; 3) — нарешті, говорять про соціетальний функціоналізм (П. Штомпка), відносячи до нього і класиків структурного функціоналізму (Т. Парсонса, Р. Мертона), і системних теоретиків.

СТРУКТУРАЛІЗМ полягає у застосуванні структурного аналізу до соціальних явищ, переважно явищ культури. Це є вивчення етнографічних, психологічних, історико-наукових, історико-культурних, естетичних утворень як сукупності взаємозалежних і взаємодіючих елементів, зміст яких визначається не їх власним змістом або зовнішніми зв'язками, але місцем у соціальній системі.

Структуралізм як загальнометодологічна течія виходить із уявлення про перевагу структурного виміру в будь-яких явищах навколишнього світу і, отже, з примату структурного аналізу як методу пізнання природи й суспільства. У соціальних феноменах структуралізм на противагу своєму безпосередньому попереднику й антиподу — екзистенціалізму та іншим суб'єктивістським течіям — намагається відшукати щось об'єктивне, не піддане суб'єктивним впливам і змінам. Таку об'єктивність структуралізм вбачає в структурах: вони не залежать від свідомості, втілюють стійкий момент дійсності і створюють тим самим можливість наукового дослідження. У соціології структуралізм знімає найважливішу проблему взаємодії між суб'єктивним та об'єктивним, обмежуючи аналізом структур, стосовно до яких суб'єктивне виступає тільки як епіфеномен. Об'єктивність у соціумі, на думку представників структуралізму, представлена мовою, у якій структури існують і функціонують споконвічно і формуються незалежно від волі і бажання людей.

СТРУКТУРНИЙ ФУНКЦІОНАЛІЗМ базовою ідеєю визначає ідею “соціального порядку”, яка уособлює прагнення підтримати рівновагу системи, погодити між собою різні її елементи, домогтися згоди між ними

Основний підхід цієї теорії складається у визначенні частин суспільства, виявленні їхніх функцій. Разом з тим, структурний

функціоналізм практично відкидає ідею розвитку, закликаючи до підтримки “рівноваги” всередині існуючої системи, узгодженню інтересів різних структур і підсистем.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ — напрям соціології, що вивчає стійкі форми організації і регулювання суспільного життя. Соціальна поведінка людей вивчається в тісному зв'язку з існуючою системою соціальних нормативних актів та інститутів, необхідність виникнення і функціонування яких прирівнюється до природно-історичної закономірності. Соціальні інститути припускають свідомо регульовану й організовану форму діяльності маси людей, відтворення повторюваних і найбільш стійких зразків поведінки, звичок, традицій, що передаються з покоління в покоління. Кожен соціальний інститут, що входить до соціальної структури, організується для виконання тих чи інших суспільно значимих (напр., виживання, матеріальне благополуччя, соціальна стабільність) цілей і функцій. Як правило, фундаментом чи базисною системою соціального інституту є сукупність матеріальних засобів, соціально закріплених і легітимізованих санкцій, конституціоналізований порядок виконання тих чи інших дій, поведінкових актів, вчинків. Поняття соціального інституту прийшло в соціологію з юридичних наук, де воно позначало комплекс юридичних норм, що регулюють соціально-правові відносини (інститут спадкування, власності, родини і шлюбу). У соціології поняття інституту набуло розширювального сенсу і позначає широкий спектр соціально регульованої й організованої поведінки людей.

Питання для роздумів та обговорення:

- В чому полягає специфіка функціоналістського пояснення соціальної реальності?
- Якою є особливість системного пояснення соціального світу?
- На яких підставах поєднані структуралістський та функціоналістські напрями соціологічного теоретизування?

Література [1; 3; 7–10; 12; 13; 15–17; 19; 21–24; 30; 31; 33; 46; 52; 57; 65; 67; 72; 73]

Тема 6. Діалектико-конфліктні парадигми соціології

До поняттєво-термінологічного словника:

ДІАЛЕКТИКА — (гр. *dialektike* – мистецтво вести бесіду) — розвиток у всій його складності, різноманітності форм та протиріч; вчення про розвиток, що розглядає предмети і явища всесторонньо, у русі їх протиріч.

КОНФЛІКТ — (лат. *conflictus*) — зіткнення сторін, думок, інтересів, серйозна розбіжність, гостра суперечка.

До конспекту:

МАРКСИЗМ — наукова система філософських, економічних та соціально-політичних поглядів, створена К. Марксом та Ф. Енгельсом. Створений на основі критичної обробки досягнень німецької класичної філософії Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха та політичної економії А. Сміта, Д. Рікардо, а також утопічного соціалізму А. Сен-Сімона, Ф. Фур'є, Р. Оуена.

Соціологія марксизму – це історичний матеріалізм. Історія розуміється як розвиток продуктивних сил суспільства. Історичні епохи відповідають суспільно-економічним формаціям, головною характеристикою яких є спосіб виробництва матеріальних благ. Економічні відносини пояснюють усі соціальні процеси і явища. К. Маркс увів поняття базису – способу виробництва. Він складається з двох компонентів: 1) продуктивних сил (люди і засоби виробництва); та 2) виробничих відносин. Виробничі відносини містять у собі: 1) форму власності на засоби виробництва; 2) відносини розподілу й обміну; 3) відносини споживання. Від базису залежить і ним визначається надбудова. У надбудову входить усе соціальне життя (політика, держава, церква, мораль, наука, право, естетика, соціальні відносини).

Закони марксизму: 1. Відповідність виробничих відносин до характеру і рівня розвитку продуктивних сил; якщо ця відповідність порушується, тобто продуктивні сили випереджають сформовані виробничі відносини, то виникають революції. 2. Закон первинності базису стосовно надбудови. 3. Закон класової боротьби і соціальних революцій. 4. Закон природничо-історичного розвитку суспільства. У процесі зміни п'яти суспільно-економічних формацій: первісно-общинний, рабовласницький, феодальний, капіталістичний, комуністичний лад.

НЕОМАРКСИЗМ — течія соціально-філософської думки, представники якої, інтерпретуючи філософію К. Маркса в дусі не-

огегельянства, фрейдизму, “філософії життя”, екзистенціалізму, і структуралізму, виступають із критикою “лівопозитивістського” тлумачення марксизму теоретиками II Інтернаціоналу (К. Каутським та ін.).

Основна тенденція неомарксизму як соціально-філософського напрямку полягає в поєднанні філософських понять з політекономічними й загальносоціологічними. В якості центральної й основної виступає категорія “відчуження”, що розуміється в соціально-економічному змісті. Результатом “відчуження” виявляється не тільки соціальна структура антагоністичних суспільств, форм, а й субстанціальний зміст світу, його предметно-речовинний характер. Звідси — тенденція до соціоморфізму і релятивізму. Неомарксизму притаманний нігілізм щодо духовної культури, в якому проявляються ніцшеанські обертони і політичний екстремізм суперечливим і еkleктичним чином, що сполучається з концепцією фаталізму “капіталістичної цивілізації”.

ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ виникли у зв’язку із загостренням криз, соціальною диференціацією в суспільстві, війнами тощо. Поняття “теорія конфлікту” вперше було введено в науковий обіг німецьким соціологом Г. Зіммелем. Аналізуючи елементи структури суспільства, Г. Зіммель стверджував за К. Марксом, що в суспільстві відбувається боротьба інтересів індивідів, груп, що набуває форми конкуренції і конфліктів. І ця боротьба є природним станом суспільства.

ТЕОРІЯ ФЕМІНІЗМУ — теорія, яка у зв’язку з політичними і соціальними змінами 1960–1970-х рр. кинула виклик традиційним концепціям жіночності і статі. Теорії описують історичний, психологічний, сексуальний і расовий досвід жінок не тільки в академічному джерелі, а й демонструючи, що фемінізм може бути джерелом сили. Основними ідеологіями жіночого руху є: а) ліберальний фемінізм, б) радикальний фемінізм, в) марксистський та соціалістичний фемінізм, г) психоаналітичний фемінізм, д) феміністський сепаратизм, е) антирасистський фемінізм, є) постмодерністський фемінізм.

Питання для роздумів та обговорення:

• В чому полягає відмінність між марксистським та немарксистським напрямами?

- Чим поєднані діалектичний та конфліктологічний підходи у поясненні соціальних процесів?
- Які теоретичні засади визначили жіночий рух у парадигмальну течію теорії фемінізму?

Література [1; 3; 6; 8; 9; 12; 19; 21; 22; 24; 33; 37–39; 52; 57; 63; 65; 70; 73]

Тема 7. Психологічні та інтерпретативні парадигми соціології

До конспекту:

ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ у соціології утворився наприкінці XIX – поч. XX ст. на тлі загальної тенденції до психологічного обґрунтування наукового знання. Поряд із психологічним обґрунтуванням логіки, гносеології, естетики, історії, літературознавства тощо стала розвиватися психологічна соціологія. На зміну примітивним біолого-натуралістичним теоріям, характерним для індивідуальної психології, прийшли теорії, що вимагають обліку складної сукупності соціальних факторів. Інтерес до проблем мотивації людської поведінки та її соціальних механізмів породив кілька різновидів психологічного напрямку в соціології. Об'єднуючим моментом для усіх був головний принцип, що поділяли його представники – прагнення відшукати ключ до пояснення всіх суспільств, явищ, процесів у психічних процесах і явищах чи індивіда суспільства.

Різновиди психологічного напрямку в соціології виділяються залежно від вибору ключових пояснювальних понять чи принципів. Прагнення знайти психічні фактори цивілізації характеризувало психологічний еволюціонізм (Л. Уорд, Ф. Гіддінгс). Розвиток суспільства визначався як частина космічної еволюції, яка носить спрямований характер, тобто розвивається на основі розумного, свідомого керування соціальними процесами. Первинними соціальними фактами є або бажання індивіда (голод, спрага, статеві потреби тощо), або “свідомість роду”, “колективний телезис”, що роблять можливим свідому взаємодію індивідів. Інстинктивізм (У. Мак-Дугалл) шукав основу суспільств, життя в біологічно наслідуваних інстинктах, супроводжуваних відповідними емоціями. Представники школи психології народів (М. Лацарус, Х. Штейнталь) основною історичною силою визначали “народний дух”, що виражає психічну подібність

індивідів однієї нації. У рамках психологічного напрямку в соціології розроблялися також проблеми групової психології (Г. Лебон) — анонімності, сугестивності, психічного зараження і подібних явищ, що відбуваються в юрбі. З ними були пов'язані нерідко вкрай реакційні висновки про тотожність народних мас та “іраціональної юрби” та ін. Прихильники теорії наслідування (Г. Тард, Дж. Болдуін) вбачали елементом суспільства факт наслідування одного індивіда іншим. Прихильники раннього інтеракціонізму (А. Лантухи) в якості первинних фактів суспільства розглядали уявлення, які люди складають один про одного. Сконцентрувавши увагу на безпосередній взаємодії індивідів у рамках “первинних груп”, А. Лантухи ототожнив суспільні відносини з міжіндивідуальними відносинами, а особистість ототожнював з її самосвідомістю. Заслугою представників психологічного напрямку в соціології є те, що вони привернули увагу до проблеми суспільної свідомості в її співвідношенні з індивідуальною свідомістю.

ПСИХОАНАЛІТИЧНА ОРІЄНТАЦІЯ в соціології — напрям, що містить соціально-філософські та соціологічні ідеї й концепції З. Фрейда, фрейдистів та неофрейдистів.

Основна проблема — проблема конфлікту особистості та суспільства. Вважається, що цивілізація, соціальні і моральні норми, заборони, санкції, соціальний контроль і репресивність, спотворюючи, придушуючи, витісняючи вихідні потяги чи потреби людини, ведуть до прогресуючого відчуження, незадоволеності, деформації характерів, розвитку неврозів тощо. Разом з тим існуючі соціальні норми та інститути розглядаються як необхідна умова виживання людства. Психоханалітична терапія призначається для вирішення цієї драматичної ситуації, виступаючи в якості засобу, що полегшує пристосування до неї.

БІХЕВІОРИЗМ (від англ. *behavior, behaviour* — поведінка) — один з провідних напрямів у психології кінця XIX – поч. XX ст., буквально — наука про поведінку. На перше місце в цій теорії висувається свідомо людська діяльність, необхідність вивчення міжособистісної взаємодії замість уречевлення соціального вивчення конкретного стану людських відносин у рамках визначених соціальних організацій і соціальних інститутів, що дозволило скласти теоретичні схеми навколишньої соціальної реальності.

Принциповим для біхевіоризму є відмова від визнання будь-яких внутрішніх психологічних ланок, що опосередковують відповіді людини, і зведення пояснень поведінки до однозначної твердої схеми “стимул-реакція” (S->R). Біхевіоризм склався як результат експериментальних досліджень психіки тварин, схема яких була перенесена на людину. Методологічними передумовами біхевіоризму стали принципи філософії позитивізму, згідно яких наука повинна описувати тільки те, що спостерігає безпосередньо. Звідси основний постулат: психологія повинна вивчати поведінку, а не свідомість. Остання в принципі безпосередньо не спостерігається. Поведінка є сукупністю реакцій, що спостерігаються та відповідають набору фіксованих стимулів.

Родоначалником біхевіоризму вважається Е. Торндайк.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБМІНУ виходить з примату ролі людини, а не системи. Відстоює величезну значимість психічних якостей людини, тому що для того, щоб пояснити поведінку людей, необхідно знати їхній щиросердечний стан. Але головне в цій теорії, по П.Блау, полягає в тому, що люди постійно прагнуть одержати винагороду (схвалення, повагу, статус, практичну допомогу) за свої дії. І вступаючи у взаємодію з іншими людьми, вони одержують це, хоча взаємодія не завжди буде рівною і задовольняючою всіх її учасників.

СИМВОЛІЧНИЙ ІНТЕРАКЦІОНІЗМ (від англ. *interaction* – взаємодія) – теоретико-методологічний напрям у соціології і соціальній психології, що зосереджується на аналізі соціальних взаємодій переважно в їхньому символічному змісті. Особлива увага приділяється аналізу мови – головного символічного “медіуму” взаємодії.

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА СОЦІОЛОГІЯ свій початок бере від філософської концепції німецького вченого Е. Гуссерля. На основі цієї теорії виникла “соціологія повсякденної свідомості”, обґрунтована в працях австрійського філософа і соціолога А. Шюца. У центрі уваги прихильників феноменологічного підходу виявляється не світ у цілому, як у позитивістів, а людина в її специфічному вимірі. Соціальна реальність, на їхню думку, не є якась об’єктивна дійсність, що знаходиться споконвічно поза суб’єктом і тільки потім за допомогою соціалізації, виховання й утворення стає його складовою. У феноме-

нологів соціальна реальність “конструюється” за допомогою образів і понять, що виражаються в комунікації. Соціальні події, відповідно до їхніх уявлень, лише здаються об’єктивними, тоді як насправді вони з’являються як думки індивідів про ці події. Оскільки саме думки утворюють соціальний світ, то поняття “значення” виявляється в центрі уваги цієї школи.

У рамках феноменологічної концепції склалися дві великі школи — соціологія знання і етнометодологія (останній термін сконструйований за аналогією з етнографічним терміном етнонаука — зародкові знання в примітивних суспільствах).

ЕТНОМЕТОДОЛОГІЯ — теоретичний і методологічний напрям в соціології, що перетворює методи етнографії і соціальної антропології в загальну методологію соціальних наук. Засновником є Г. Гарфінкель. Ідейні джерела — екзистенціалізм, феноменологічна соціологія, антропологія культурна й антропологія соціальна.

Ряд течій етнометодології: аналіз розмовної мови (Г. Сакс, Дж. Джеферсон), етнометодологічна герменевтика (А. Блум, П. Мак-Хью), аналіз повсякденного життя (Д. Циммерман, М. Поллнер), етнографічне дослідження науки і досягнення консенсусу в діалогах учених (К. Д. Кнорр-Цетина, Б. Латур, С. Вулгар та ін.).

Етнометодологія намагається перетворити методи дослідження антропологами примітивних культур і громад у процедури вивчення соціальних і культурних явищ. Тим самим універсалізує методи етнографії і способи організації повсякденної життєдіяльності людей у примітивних культурах, намагається побачити в них підстави соціологічного аналізу сучасного соціального життя. Предметом етнометодології є процедури інтерпретацій, приховані, неусвідомлювані, нерелексовані механізми соціальної комунікації між людьми. Всі форми соціальної комунікації зводяться до мовної комунікації, до повсякденної мови.

Етнометодологія ґрунтується на певних теоретичних припущеннях: (1) на ототожненні соціальної взаємодії з мовною комунікацією; (2) на ототожненні дослідження з тлумаченням й інтерпретацією дій і мови іншого співрозмовника; (3) на виділенні двох шарів в інтерпретації — розуміння і розмови; (4) на ототожненні структурної організації розмови із синтаксисом повсякденної мови. Етнометодологія не приймає принципового розриву між суб’єктом і об’єктом опису, вважаючи, що подібне протиставлення характерне для позитивіст-

ської моделі наукового дослідження. Згідно етнометодології, необхідно побудувати соціологічне дослідження на взаємодії дослідника і досліджуваного.

Питання для роздумів та обговорення:

- Як поєднати психологічний та соціологічний напрями наукового пояснення суспільства?
- Чим різняться і чим подібні теорії соціального обміну та символічної взаємодії?
- Поясніть специфіку феноменологічного пояснення соціального життя.

Література [1; 6; 8; 9; 12; 15–17; 19; 21; 23; 25; 32; 33; 52; 57–62; 64; 65; 73]

Тема 8. Історичні парадигми соціології

Словникова довідка:

До історичних парадигм у соціологічній теорії належать: еволюційна теорія (О. Конт), історична соціологія (А. Токвіль), марксистсько-ленінська теорія історичного процесу, формаційна теорія, теорія революції (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, Л. Троцький), теорія соціально-культурної наступності (Дж. Мід), теорія культурно-історичних типів (М. Данилевський), теорія вищих культур (О. Шпенглер), теорія цивілізацій (А. Тойнбі), теорія етногенезу (Л. Гумільов), соціологія соціальних змін (П. Штомка), теорія модернізації, теорія індустріального і постіндустріального (інформаційного) суспільства, футурологічні концепції (Ф. Тьонніс, Д. Белл, А. Тоффлер, К. Болдуїн, Дж. Гелбрейт, З. Бжезинський, Дж. Саймон, А. Печчеї, Дж. Нейсбіт), теорія соціальних циклів (В. Парето), періодизація історії П. Сорокіна.

До конспекту:

ІСТОРИЧНА СОЦІОЛОГІЯ (А. Токвіль) — головна тема досліджень і міркувань — історичний генезис, сутність і перспективи демократії, яку А. Токвіль розумів гранично широко як принцип соціальної організації сучасного суспільства, протилежний феодальному.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ НАСТУПНОСТІ (Дж. Мід) — вихідним пунктом філософії є поняття акту, що визначає специфіку сприйняття об'єктивної реальності діючим суб'єктом, який розуміється в широкому сенсі — фізичний “суб'єкт”, “жива форма”, “соціальне Я”. Зміст об'єктів визначений минулим досвідом індивіда у всій його своєрідності і неповторності, і тому вони “є вираженням особливих відносин між ними й індивідом”. Об'єкти різні для індивідів, оскільки пов'язані з різноманітними індивідуальними “перспективами”. У понятті перспективи виражається специфічність взаємодій суб'єкта з властивим йому середовищем. Перспективи мають об'єктивне існування. Реальність є різноманіттям можливих перспектив, плюральність різного роду систем взаємодій. Будь-який суб'єкт може брати чи бере участь у множині перспектив одночасно. Факт одночасної участі в різних перспективах є “соціальністю”. Сприймана реальність, у т. ч. і реальність суспільства, “соціальна” по своїй природі. У той же час “соціальний” і суб'єкт, тому що він конститується, як такий, у силу своєї участі в різних перспективах.

ТЕОРІЯ ВИЩИХ КУЛЬТУР (О. Шпенглер) — ідеї будуються на основі специфічного тлумачення культури, яка розглядається, поперше не як єдина загальнолюдська культура, а як розколота на вісім культур, кожна з яких виростає на основі свого власного унікального “прафеномену” — способу “переживання життя”: єгипетська, індійська, вавилонська, китайська, греко-римська, візантійсько-арабська, культура майя, а також пробуджується російсько-сибірська культура. По-друге, як підлегла твердому біологічному ритму, визначальному основними фазами її внутрішнього розвитку: народження і дитинство, молодість і зрілість, старість і “захід”. На основі цієї біологічної ритміки в межах загального “циклу” еволюції кожної з вищезгаданих культур виділяються два головних етапи: етап зародження культури (власне “культура”) і етап її падіння — (“цивілізація”). Перший з них характеризується “органічним” типом еволюції у всіх сферах людського життя — соціальним і політичним, релігійним і етичним, художнім і науковим, другий — “механічним” типом еволюції, що являє собою “окостеніння” органічного життя культури і її розпад.

ТЕОРІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ (А. Тойнбі) — огляд всевітньої історії у формі “культурно-історичної монадології”, тобто на основі уявлення про самозамкнені дискретні одиниці, на які розпадається

історичне існування людства і які називаються “цивілізаціями”. Динаміка цивілізації (її виникнення, ріст, “надлам”, занепад і розкладання) визначається “законом виклику і відповіді”, відповідно до якого кожен крок уперед пов’язаний з адекватною “відповіддю” на “виклик” історичної ситуації. Адекватна “відповідь” — заслуга “творчої меншості”, яка панує спочатку силою свого авторитету, а потім перетворюється в “пануючу меншість”. Остання, втрачаючи творчі здібності, все більше спирається на матеріальні інструменти влади, і насамперед на силу зброї. Банкрутство “пануючої меншості”, її нездатність справитися з обставинами і безупинно виникаючими новими проблемами, не одержуючи “своєчасного лікування” призводить до остаточної загибелі цивілізації.

Питання для роздумів та обговорення:

- В чому єдність історичного та соціологічного підходів у поясненні соціальності?
- Як цивілізаційні теорії поповнюють соціологічну теорію?
- В чому особливість теорій постмодерну у поясненні суспільного розвитку?

Література [1; 4; 6; 8; 12; 19; 22; 23; 33–35; 40; 50–52; 54–55; 57; 65; 73]

Тема 9. Інтегральні парадигми соціології

До конспекту:

ТЕОРІЯ СТРУКТУРАЦІЇ (Е. Гідденса). Предметом соціології відповідно до теорії структурації є соціальні практики, впорядковані в просторі і часі. Соціальна діяльність є повторюваною, вона не створюється інтересами, а лише відтворюється тими засобами, якими вони розширюють себе. Для опису людської діяльності необхідно знати про ті форми життя, в яких відбувається діяльність. Людина, живучи у суспільстві, має мету і діє відповідно до власних причин, її діяльність — це постійний потік поведінки в часі. Теорія структурації виходить з тимчасовості. Простір і час створюють практики.

Теорія структурації — онтологічне обрамлення для вивчення соціальної діяльності людини. Вивчати структурацію соціальної системи значить вивчати способи, якими ця система організується і відтворюється у взаємодії. Головне завдання — розгляд об’єктивних

і суб'єктивних сторін соціальної реальності чи дуальності. Гіденс описує 3 центральні конструкції: 1) структура — набір правил, що відносяться до трансформації. Дуальність структури полягає в тому, що ці правила і результат, і умови діяльності індивідів, суб'єкт створює і відтворює правила, структура примушує і дає можливості, усередині і поза суб'єктом; 2) система — стійкі сукупності дій індивідів чи груп, представлені як соціальні практики; 3) структурація — умова, яка задає послідовність і мінливість структури. Структура — регульований набір відносин, системи — відносини між індивідами, сприймаються як основні регулятори соціальної практики. Структурація — умови, що керують наступністю і перетворенням структур. Суб'єкт дії, діючи навмисно, створює наслідки, які не завжди собі уявляє. Ці наслідки стають умовами наступної дії індивіда, що викликає чергові непередбачувані наслідки. Ці причинні петлі, де непередбачені наслідки стають первісними умовами діяльності індивідів.

ТЕОРІЯ САМОРЕФЕРЕНТНИХ СИСТЕМ (Н. Луман) — в центрі дослідження постають відношення “система — навколишній світ”, де функціонально еквівалентні способи рішення виникаючих проблем дістають загальну крапку відліку. Система відмежована від навколишнього світу як область меншої “комплексності” від області більшої “комплексності”. “Комплексність” — не “онтологічна властивість”, а співвідносна характеристика системи і навколишнього світу, що залежить від кількості елементів, можливих між ними зв'язків, станів, сумісних з певною структурою, вибірковості в співвіднесенні та ін. Рішення проблеми комплексності називається редукцією. Редукція комплексності в психічних і соціальних системах носить значеннєвий характер. Предмет соціології — соціальні системи. Значеннєвий вибір характеризується тим, що за обраним завжди як би просвічує невибране, визначеність досягається через відмінність від іншого. Зміст має три виміри: предметний, тимчасовий і соціальний. Самототожність предмета — у відмінності від інших предметів. Самототожність сьогодення — у розрізненні обріїв минулого і майбутнього. Зміст соціальності (і соціальність змісту) — у невідмінній імплікації “іншого Я” при будь-якому індивідуальному смислопокладанні. Взаємодиференціація трьох вимірів — один із законів еволюції.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСТРУЮВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ (Т. Лукман) — розробляється феноменологічна версія соціології

знання. Теорія пов'язана з аналізом “соціального конструювання реальності”, її предметом є процеси і механізми, за допомогою яких відбувається виникнення, функціонування і поширення знання в суспільстві. Використання феноменологічного аналізу в якості методу висвітлення знання “реальності повсякденного життя” дозволяє соціологам утримуватися від причинних і генетичних гіпотез, а також від тверджень відносно онтологічного статусу аналізованих феноменів. Соціальна реальність з'являється в даній концепції в якості феномену “життєвого світу”, як щось безпосередньо надане свідомості індивідів, що існує в їх “колективних уявленнях” і конструйоване інтерсуб'єктивною людською свідомістю. При цьому знімається якісне розходження між соціальною реальністю як об'єктивною реальністю, що існує незалежно від свідомості людей, і соціальною реальністю як суспільною свідомістю.

ТЕОРІЯ АНАЛІЗУ СВІТОВИХ СИСТЕМ (І. Уоллерстайн) — теорія генезису капіталізму, що використовує метод історично конкретизованого системного аналізу. Відкинуто можливість пізнання на рівні окремо взятих країн соціоекономічних процесів зміни, що призвели до становлення сучасної капіталістичної системи. У його теоретичній конструкції країни виконують роль елементів більш широких світових систем двох типів: централізовано-редистрибутивної системи світових імперій, заснованої на зв'язках чисто політичного характеру, і щодо децентралізованої (капіталістичної) системи держав, заснованої на вільних зв'язках ринкового типу, але такої, що включає залежну периферію.

Питання для роздумів та обговорення:

• В чому полягає інтегративність теоретичного напрямку марксизму?

• Означте головні засади просторової теорії П. Бурд'є.

• Світова система як інтегративне ціле.

Література [1; 3; 5–9; 11; 12; 15–19; 21–24; 44; 52; 54; 57; 65; 73]

Тема 10. Альтернативні парадигми сучасної соціології

До конспекту:

АЛЬТЕРНАТИВНІСТЬ — напрям, що оформився в рамках ліворадикальної думки до кінця 60-х рр. ХХ ст. на тлі підйому

молодіжного і студентського руху на Заході. Відноситься до критичних напрямів, займає проміжне становище між філософією культури й емпіричною соціологією, критикує буржуазну систему цінностей (утилітаристські, прагматичні, споживчі орієнтації) з позицій т. зв. руху “культурної реформації”.

ТЕОРІЯ КОНФЕРГЕНЦІЇ містить основним принципом процес поступового зближення протилежних соціальних систем (спільностей). Це теорія, відповідно до якої економічні, політичні й ідеологічні розходження між капіталістичною і соціалістичною системами поступово згладжуються, що призведе в результаті до їх злиття. Сам термін “конвергенція” запозичений з біології. Теорія конвергенції виникла в 50–60-х рр. ХХ ст. під впливом прогресуючого осуспільнення капіталістичного виробництва у зв’язку з науково-технічною революцією, зростанням економічної ролі буржуазної держави, впровадженням елементів планування в капіталістичних країнах. Характерними для теорії конвергенції є перекручене відображення цих реальних процесів сучасного капіталістичного життя і спроба синтезувати ряд буржуазно-апологетичних концепцій, метою яких є замаскувати панування великого капіталу в буржуазному суспільстві.

Одним із вирішальних факторів зближення двох соціально-економічних систем теорія конвергенції вважає технічний прогрес і ріст великої промисловості. Представники теорії конвергенції вказують на укрупнення масштабів підприємств, підвищення питомої ваги промисловості в народному господарстві, зростаюче значення нових галузей промисловості та інші фактори, що сприяють все більшій подібності систем. Корінний порок таких поглядів — у технологічному підході до соціально-економічних систем, при якому суспільно-виробничі відносини людей і класів підмінюються технікою або технічною організацією виробництва. Наявність загальних рис у розвитку техніки, технічній організації і галузевій структурі промислового виробництва жодною мірою не виключає корінних розходжень капіталізму і соціалізму.

Прихильники теорії конвергенції висувають також тезу про схожість капіталізму і соціалізму в соціально-економічному відношенні.

ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ — справедливість як феномен існує в людському суспільстві завжди з виникненням першого суспільства.

У поняттях “справедливе” і “несправедливе” оцінювалося будь-яке соціальне явище, що має відношення до поведінки людей, закону, суду, судовому рішенню, законодавчим актам, діяльності державних органів, юристів, політичних діячів тощо. Справедливість є найважливішою категорією соціально-філософської думки, моральної, правової і політичної свідомості.

У сучасних соціально-історичних умовах, коли в масовій свідомості відбувається процес переоцінки цінностей, відчуження до права і держави і сенсом життя для багатьох стає влада, гроші, успішна кар’єра будь-яким шляхом, у тому числі і правопорушенням, актуальність наукової розробки проблеми справедливості надзвичайно зростає.

Теорія справедливості носить міждисциплінарний характер і органічно входить в основні початки декількох наукових дисциплін: філософії, теорії й історії права і держави, соціології, політології, філософії моралі, економічної теорії. Вона є міждисциплінарною наукою.

ПОСТМОДЕРНІЗМ. Поняття постмодернізму (постсучасність) формується в соціології з метою теоретичного узагальнення принципів і особливих рис суспільства у відношенні до теорій сучасності. В свою чергу поняття сучасності має кілька вимірів.

Постмодернізм визначає різні явища і процеси. Виникнувши в другій половині ХХ сторіччя, він розвивався в мистецтві, архітектурі, а потім і в соціальних науках у вузькому змісті слова. Подібно тому як модернізм є загальною платформою і завершенням для різних форм раціональності, так і постмодернізм є оформленням зусиль з виходу з кайданів раціоналізму.

Основну тезу постмодернізму можна визначити як твердження нерационалістичних основ соціального консенсусу і прагнення обґрунтувати ідею, що суспільство не вичерпується раціоналістичними уявленнями, якими оперували творці теорій сучасного суспільства. Постмодернізм являє собою екстеріоризацію тієї частини соціального досвіду, що не виражений засобами інститутів і структур сучасності; крім того, постмодернізм наголошує на інших тенденціях у соціальній еволюції, чим це робив модернізм. Велику увагу постмодернізм приділяє соціальній комунікації, роблячи її центральною категорією

мислення і підкреслюючи, що віртуальна реальність детермінує реальність об'єктивну.

ПОСТСТРУКТУРАЛІЗМ (неоструктуралізм) — узагальнююча назва низки філософсько-методологічних підходів до осмислення культурної діяльності й інтерпретації текстів культури, що склалися в 70-90-х рр. XX ст. на основі подолання і заперечення структуралістського підходу.

Питання для роздумів та обговорення:

- В чому спільність постмодерністського та постструктуралістського теоретичних підходів?
- Що лежить в основі явища конвергенції?
- Яке значення має теорія метаантропології для сучасного соціологічного теоретизування?

Література [1; 5; 6; 8; 9; 23; 47; 63]

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Основні принципи наукового пізнання суспільства.
2. Взаємозв'язок теоретичних і емпіричних методів соціології.
3. Поняття, функції і структура наукової теорії.
4. Структура соціологічної теорії.
5. Функції соціологічної теорії.
6. Мікро-, мезо- та макрорівень соціологічної теорії.
7. Соціологія соціології.
8. Класифікаційні основи вивчення та аналізу теоретичних підходів і теоретичних шкіл соціології.
9. Основні парадигмальні системи сучасної соціологічної теорії.
10. Основні наукові центри світової і європейської соціології.
11. Наукові центри розвитку соціології в Україні.
12. Системні теорії соціології.
13. Діалектико-конфліктні теорії соціології.
14. Психологічна школа в соціології.
15. Психоаналітична школа в соціології.
16. Теорія символічної взаємодії.
17. Теорія соціального обміну.
18. Феноменологія.

19. Етнометодологія.
20. Марксистсько-ленінська теорія історичного процесу.
21. Теорія історико-культурних типів.
22. Теорія модернізації.
23. Теорія індустріального і постіндустріального (інформаційного) суспільства .
24. Інтегральна соціологія П. Сорокіна.
25. Теорія структурації Е. Гідденса.
26. Постмодернізм і постструктуралізм.
27. Теорія конвергенції.
28. Сучасні тенденції розвитку соціологічної теорії.
29. Актуальні проблеми розвитку сучасної соціологічної теорії.
30. Розвиток соціологічної теорії в Україні на сучасному етапі.

Вказівки до самостійного вивчення програмного матеріалу та виконання контрольної роботи.

Основою оволодіння матеріалом програми вивчення курсу “Загальна соціологічна теорія” є систематична, активна та самостійна робота студентів у вивченні навчальної, наукової, спеціальної літератури, вирішенні ситуаційних завдань та задач із навчальних тем дисципліни, написанні доповідей та наукових повідомлень, виконанні контрольних робіт. Засвоєння матеріалу сприятиме розвитку індивідуальних умінь і здібностей слухачів у роботі з першоджерелами та підручниками.

Обираючи тему контрольної роботи, студент на власний розсуд опрацьовує одну або три із запропонованих у переліку тем. Варто обирати так, щоб вона викликала інтерес або була пов’язана з практичною діяльністю студента, а також сприяла максимальному застосуванню знань та набуттю практичного досвіду. Одна тема обирається в разі великого обсягу знайденого матеріалу, три теми – в разі невеликих обсягів матеріалів на кожному окремому темі.

Під час підготовки відповідей на питання контрольної роботи студент повинен ознайомитись з навчальними посібниками, переліченими в списку літератури, а також самостійно зайнятися пошуком літератури з відповідного питання. Необхідно знайти глави чи розділи, які містять матеріал щодо конкретного питання та ретельно вивчити (прочитати, зрозуміти, законспектувати) його.

У контрольній роботі потрібно концентровано викласти основний зміст відповідей на поставлені питання. В цілому в контрольній

роботі мають бути відповіді на кожне зазначене питання. По кожному питанню, якщо їх декілька, необхідно зробити стислий висновок.

Для підготовки відповідей потрібно також вивчити не тільки навчальну літературу, а й першоджерела-твори соціологів, які варто прочитати і зрозуміти основні ідеї цих авторів. Адже підготовка контрольної роботи — це не тільки конспектування навчальної літератури, а й творчий процес. Саме тому відповіді на питання повинні бути досить повними, самостійними, відображати рівень загальної культури та спеціальних знань студентів.

Обсяг контрольної роботи — 8–12 сторінок друкованого тексту, відповідно вдвічі більше — рукописного. На початку роботи потрібно вказати тему або теми роботи та викласти план роботи, який відбиватиме структуру роботи (чіткий порядок побудови тексту, зв'язок між окремими частинами). Структура контрольної роботи має бути такою: титульний лист (назва навчального закладу, факультет; дисципліна, з якої виконується робота; варіант контрольного завдання; прізвище, ім'я та по-батькові студента, який виконав контрольну роботу; прізвище, ім'я та по-батькові викладача, який має перевірити контрольну роботу; місто та рік виконання роботи); план роботи; вступ (де викладена актуальність та основні положення обраної теми або тем, об'єкт та предмет аналізу); основна частина (основний зміст розглянутих питань); висновки; список використаної літератури (потрібно вказати навчальні посібники та додаткову літературу, що використані при виконанні контрольної роботи).

Особливу увагу слід приділити оформленню контрольної роботи. Вона повинна бути виконана охайно, ретельно. Кожна відповідь розпочинається з назви питання, закінчується коротеньким висновком. Кожен розділ роботи починається з нової сторінки. Всі сторінки мають бути пронумеровані (крім першої — титульної) відповідно до плану роботи.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Соціальне пізнання як напрям наукового пізнання.
2. Основні принципи наукового пізнання суспільства.
3. Взаємозв'язок теоретичних і емпіричних методів соціології.
4. Поняття наукової теорії. Функції наукової теорії.
5. Структура наукової теорії.

6. Поняття наукової парадигми як теоретичної стратегії.
7. Проблема пошуку організаційно-теоретичного центру в соціології.
8. Метасоціологія та її місце у структурі соціологічного пізнання.
9. Взаємозв'язок загальної соціологічної теорії з історією соціології, спеціальними соціологічними теоріями та емпіричною соціологією.
10. Структура соціологічної теорії (поняття, змінні, судження, концептуальні форми). Функції соціологічної теорії.
11. Класифікаційні основи вивчення та аналізу теоретичних підходів і теоретичних шкіл соціології.
12. Основні парадигмальні системи сучасної соціологічної теорії.
13. Наукові комунікації у процесі розвитку соціологічної науки.
14. Поняття та форми суб'єкта процесу розвитку соціологічної теорії.
15. Міжнародна соціологічна асоціація.
16. Міжнародний інститут соціології.
17. Європейська соціологічна асоціація.
18. Радянська соціологічна асоціація.
19. Соціологічна асоціація України.
20. Основні наукові центри світової та європейської соціології.
21. Наукові центри розвитку соціології в Україні.
22. Функціональний напрям у системному аналізі (Т. Парсонс).
23. Функціональний напрям у системному аналізі (Б. Малиновський).
24. Функціональний напрям у системному аналізі (А. Ракфлід-Браун, Р. Мертон).
25. Функціональний напрям у системному аналізі (Р. Мертон).
26. Структурний напрям у системному аналізі (К. Маркс).
27. Структурний напрям у системному аналізі (Е. Дюркгейм).
28. Структурний напрям у системному аналізі (В. Парето).
29. Структурний напрям у системному аналізі (Г. Моска).
30. Структурний напрям у системному аналізі (П. Сорокін).
31. Структурно-функціональний напрям у системному аналізі (Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, П. Кузьмін).
32. Структурно-функціональний напрям у системному аналізі (П. Кузьмін).
33. Інституціональний напрям у системному аналізі (Е. Дюркгейм, М. Вебер)

34. Інституціональний напрям у системному аналізі (Т. Парсонс, Н. Луман).
35. Інституціональний напрям у системному аналізі (В. Биченков).
36. Марксистська теорія соціального конфлікту.
37. Сучасна німецька школа конфліктології (Р. Дарендорф).
38. Сучасна німецька школа конфліктології (Л. Козер).
39. Сучасна німецька школа конфліктології (А. Рафлід-Браун).
40. Теорія дозвільного класу (Т. Веблен).
41. Критична соціологія (Г. Маркузе, Е. Фромм).
42. Ліворадикальна соціологія (М. Хоркхаймер, Ю. Хабермас, Т. Адорно).
43. Феміністична соціальна теорія (С. де Бовуар, С. Файєрстоун, Н. Чодороу, Б. Фукс, С. Уідон, Д. Леонард та ін.).
44. Психологічна школа (Г. Тардт, Г. Лебон, Л. Уорд, Ф. Гідінгс).
45. Психоаналітична школа (К. Юнг).
46. Психоаналітична школа (З. Фрейд).
47. Психоаналітична школа (К. Хорні).
48. Психоаналітична школа (Е. Фромм).
49. Біхевіоральна соціологія (Б. Скінер).
50. Теорія символічної взаємодії (Дж. Мід).
51. Теорія соціального обміну (Д. Хоманс, П. Блау).
52. Феноменологія (Г. Гарфінкель).
53. Етнометодологія (А. Шюц).
54. Еволюційна теорія (О. Конт).
55. Історична соціологія (А. Токвіль).
56. Марксистсько-ленінська теорія історичного процесу (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, Л. Троцький).
57. Теорія історико-культурних типів (М. Данилевський).
58. Теорія вищих культур (О. Шпенглер).
59. Теорія цивілізації (А. Тойнбі).
60. Теорія етногенезу (Л. Гумільов).
61. Теорія культурно-історичної наступності (Дж. Мід).
62. Соціологія соціальних змін (П. Штомка).
63. Теорія модернізації суспільства (З. Бжезинський, А. Печчеї, Дж. Нейсбіт).
64. Теорія індустріального суспільства (Д. Белл, А. Тоффлер, З. Бжезинський, А. Печчеї, Дж. Нейсбіт).

65. Теорія постіндустріального (інформаційного) суспільства (Д. Белл, А. Тоффлер, З. Бжезинський, А. Печчеї, Дж. Нейсбіт).
66. Історичний матеріалізм К. Маркса.
67. Інтегральна соціологія П. Сорокіна.
68. Теорія структуризації Е. Гідденса.
69. Самореферентні системи Н. Лумана.
70. Теорія соціального простору П. Бурд'є.
71. Теорія соціального конструювання реальності (Т. Лукман, П. Бергер).
72. Теорія аналізу світових систем (І. Валерстайн).
73. Теорія масового суспільства (Х. Ортега-і-Гассет).
74. Теорія комунікативної дії Дж. Хабермаса.
75. Постмодернізм і постструктуралізм (Ж. Деріф, М. Фуко, А. Клякманн).
76. Теорія справедливості (Д. Ройлз).
77. Теорія конвергенції (Дж. Гелбрейт).
78. Теорія конвергенції (У. Ростоу).
79. Метаантропологія Н. Хамітова.
80. Сучасні тенденції розвитку соціологічної теорії.
81. Актуальні проблеми розвитку сучасної соціологічної теорії.
82. Проблема глобалізації в сучасній соціологічній теорії.
83. Проблема кризи трудового суспільства в сучасній соціологічній теорії.
84. Проблема деполітизації соціальних інститутів у сучасній соціологічній теорії.
85. Проблема плюралізму соціальної ідентичності в сучасній соціологічній теорії.
86. Проблема розвитку візуальної культури в сучасній соціологічній теорії.
87. Проблема критичного аналізу сучасного суспільства в соціологічній теорії.
88. Проблема інституалізації соціального ризику в сучасній соціологічній теорії.
89. Проблема екології людини і суспільства в сучасній соціологічній теорії.
90. Розвиток соціологічної теорії в Україні на сучасному етапі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Американская социология: перспективы, проблемы, методы.* — М., 1972.
2. *Арон Р. Этапы развития социологической мысли.* — М., 1993.
3. *Беккер Б., Басков А. Современная социологическая теория.* — М., 1991.
4. *Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования.* — М., 1999.
5. *Бергер Т., Лукман П. Конструирование социальной реальности.* — М., 1998.
6. *Веблен Т. Теория праздного класса.* — М., 1984.
7. *Гидденс Э. Социология.* — М., 1999.
8. *Григорьев С. И., Растов Ю. Е. Начала современной социологии.* — М., 1999.
9. *Громов И. А. Западная теоретическая социология.* — СПб., 1996.
10. *История социологии в Западной Европе и США.* — М., 1999.
11. *Капитонов Э. А. Социология XX века: история и технологии.* — Ростов н/Д., 1996.
12. *Культыгин В. П. Современные зарубежные социологические тенденции.* — М., 2000.
13. *Мертон Р. Социальная теория и социальная структура.* — К., 1996.
14. *Общая социология: учеб. пособие / Под ред. А. Г. Эфендиева.* — М., 2000.
15. *Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології.* — К., 1995.
16. *Смелзер Н. Социология.* — М., 1994.
17. *Современная западная социология: Словарь.* — М., 1990.
18. *Социологическая теория сегодня: Сб. статей американских и украинских теоретиков.* — К., 1994.
19. *Социология на пороге XXI века. Новые направления исследований.* — М., 1998.
20. *Соціологія: короткий енциклопедичний словник.* — К., 1998.
21. *Судаков В. И. Социологическое познание: современные тенденции и стимулы развития.* — Днепропетровск, 1995.
22. *Тернет Дж. Структура социологической теории.* — М., 1985.

Додаткова

23. *Аверьянов А. Н.* Системное познание мира. — М., 1985.
24. *Андрущенко В. П., Михальченко М. І.* Сучасна соціальна філософія.—К., 1996.
25. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди. — М., 1988.
26. *Быченков В. М.* Институты: сверхколлективные образования и безличные формы социальной субъективности. — М., 1996.
27. *Бухарин И.* Проблемы теории и практики социализма. — М., 1989.
28. *Вартофский М.* Модели. Репрезентация и научное понимание.— М., 1988.
29. *Гумилев Л. Н.* География этноса в исторический период. — Л., 1990.
30. *Коган В. З.* Человек в потоке информации. — Новосибирск, 1981.
31. *Кузьмин В. П.* Принцип системности в теории и методологии К. Маркса. — М., 1986.
32. *Культура*, человек и картина мира. — М., 1987.
33. *Кутырев В. А.* Современное социальное познание. Общенаучные методы и их взаимодействие. — М., 1988.
34. *Ленин В. И.* Развитие капитализма в России // Пол. собр. соч. — Т. 3. — С. 1-309.
35. *Ленин В. И.* Империализм как последняя стадия империализма // Пол. собр. соч. — Т. 27. — С. 299—426.
36. *Ленин В. И.* Три источника и три составных части марксизма // Пол. собр. соч. — Т. 23. — С. 40—48.
37. *Ленин В. И.* Государство и революция // Пол. собр. соч. — Т. 33.— С. 1—120.
38. *Маркс К.* Немецкая идеология // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. — Т. 3.
39. *Маркс К.* Капитал. Ч. 1. // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. — Т. 23.
40. *Марксистско-ленинская* теория исторического процесса. Исторический процесс: целостность, единство, многообразие, формационные ступени. — М., 1983.
41. *Мид М.* Культура и мир детства. — М., 1988.
42. *Миллс Р.* Властвующая элита. — М., 1959.
43. *Моль А.* Социодинамика культуры. — М., 1984.
44. *Социологический* словарь / Н. Аберкромби и др. — М., 1999.
45. *Осипов Г. В.* Социология и социализм. — М., 1990.
46. *Парсонс Т.* Структура социального действия. — М., 1999.

47. *Печчи А.* Человеческие качества. — М., 1980.
48. *Поппер К.* Відкрите суспільство та його вороги. — К., 1994.
49. *Радаев В. В., Шкаратан О. И.* Социальная стратификация. — М., 1996.
50. *Ракитов А. И.* Философия компьютерной революции. — М., 1991.
51. *Сорокин П.* Человек. Цивилизация. Общество. — М., 1992.
52. *Социологический энциклопедический словарь.* — М., 1998.
53. *Сурмин Ю. Г., Туленков Н. В.* Методология и методы социологических исследований. — К., 2000.
54. *Тойнби А.* Постижения истории. — М., 1991.
55. *Тоффлер О.* Смещение власти: знание, богатство и принуждение на пороге XXI века. — М., 1991.
56. *Троцкий Л. Д.* Итоги и перспективы. Движущие силы революции. — М., 1990.
57. *Учебный социологический словарь / Под ред. А. И. Кравченко.* — М., 2001.
58. *Фрейд З.* Введение в психоанализ. — М., 1989.
59. *Фромм Э.* Анатомия человеческой деструктивности. — М., 1994.
60. *Фромм Э.* Бегство от свободы. — М., 1986.
61. *Фромм Э.* Иметь или быть. — М., 1990.
62. *Фромм Э.* Этика и психоанализ. — М., 1995.
63. *Хамитов Н.* Пределы мужского и женского. — К., 1997.
64. *Хейзинга И.* Человек играющий: В тени завтрашнего дня. — М., 1992.
65. *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб., 1999.
66. *Ширяев Ю.* Социальная однородность общества. — К., 1986.
67. *Штомка П.* Социология социальных изменений. — М., 1996.
68. *Щекин В.* Социальная теория и кадровая политика. — К., 2000.
69. *Щепанский Я.* Элементарные понятия социологии. — М., 1969.
70. *Энгельс Ф.* Происхождение семьи, частной собственности и государства // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. — Т. 21.
71. *Югай Г. А.* Общая теория жизни. — М., 1985.
72. *Юдин Э. Г.* Системный подход и принцип деятельности. — М., 1978.
73. *Ядов В. А.* Социологическое исследование: методология, программа, методы. — М., 1987.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Загальна соціологічна теорія”	5
Зміст дисципліни “Загальна соціологічна теорія”	6
Теми контрольних робіт.....	33
Питання для самоконтролю	35
Список літератури.....	39

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *Ю. А. Носанчук*
Комп’ютерне верстання *А. П. Нечипорук*

Зам. № ВКЦ-4520

Формат 60×84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Наклад 30 пр.
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП
ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX
*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*